

PRITZ PÁL: TÖRTÉNELEM ÉS NEMZET

Pritz Pál mint szerző kapcsán érdemes néhány általános gondolatot is megfogalmazni. Elsősorban azt kell megemlítenünk, hogy az elmúlt években igencsak termékenynek bizonyult, szintézisei átfogóak és árnyaltak (*A trianoni Magyarország képes története*), tanulmánykötetei elgondolkodtatnak (*A relativizálás elfogadhatatlansága. Hazánk és a nagyvilág*), és elsődleges források megjelentetésében is szerepet vállal (Ritoók Emma: *Évek és emberek*. Szerkesztette, a zárótanulmányt és a magyarázó jegyzeteket írta: Pritz Pál). Ezt mondhatjuk, ha röviden szeretnénk az átfogó képre reflektálni. A szerző stílusa kapcsán is meg lehet fogalmazni pár általános gondolatot. Egyrészt írásai forrásokkal megalapozottak, ugyanakkor mindig teret kap a leírás, helyzetismertetés mellett a szubjektív megítélés is, amelyet ugyanakkor nem lehet manipulatívnek nevezni. Ugyanis az értékítélet, vélemény, javaslat elkülönül az objektív közléstől, legalábbis a figyelmes olvasó ezt észreveszi.

Egy másik jellemzője Pritz Pál írásainak, hogy több különböző tanulmányában is megismétlődnek egyes gondolatok, akár szó szerint, sőt, olykor ugyanazon kötet lapjain is – e könyvében is akad erre példa. A harmadik általános stíluselem a kritikai megközelítés, a források és a téma kritikus beállítása, majd ezt követően a kép azonnali árnyalása, más lehetséges megközelítések felvillantása is. Több esetben maga a tanulmány címe is provokatív, mint például a *Mohácstól Ószödig, II. Rákóczi Ferenc, Székfü Gyula és dr. Veesenmayer Ödön igazsága*, vagy *Négyen férfiak – egy nővel szemben*, ahol Lesznai Anna – Lizó sorsának tragikus aspektusai kerülnek bemutatásra. A tanulmányok nagy része másodközlés, különböző kötetekben, szakmai vagy ismeretterjesztő folyóiratokban vagy éppen napilapokban már megjelentek. A forrás- és hivatkozási anyag gazdag, de ugyanakkor szelektív: a hivatkozott szerzők listáját böngészve látszik, hogy „udvariasságból” nem igyekszik idézni, csak akkor történik egy-egy forrásra hivatkozás, amikor ez a szöveg szempontjából releváns. A kötetet gazdag képanyag is illusztrálja.

Egyik méltatója a szerzőt a két világháború közötti időszak szakértőjeként azonosította, és nem mondhatjuk, hogy ez ne volna igaz. Ugyanakkor munkásságát nem lehet csak erre az időszakra korlátozni: előfordul az is, hogy korábbi időkbe is visszanyúl – lásd például e kötetben a Kazinczy Ferenc és Berzeviczy Gergely vitáját címbe foglaló írást, amely azonban tulajdonképpen egy hosszabb időn átvonuló jelenséget helyez keretbe – de még inkább reflektál a magyar szocializmus évtizedeinek eseményeire is, ennek kapcsán pedig akár megélt történelemről is

beszélhetünk. Maga a kötet címe is reflexió Szűcs Jenő egyik könyvére. Előfordul az is, hogy az ezt követő időszak egy-egy kiemelkedő momentumát – mint például a 2011-ben elfogadott Alaptörvényt – tűzi tollára a szerző, ám ekkor is a párhuzamok, reflexiók legalább olyan fontosok, mint a címben foglalt téma maga. A nemzet belső megosztottsága és a kiegyezés lehetősége is allegóriaként vonul végig a kötetben, és e sorok írója ezt érzi elsődleges üzenetének.

A terjedelmes kötet hét nagy alegységre vagy könyvre oszlik. Az első könyv *A belépési pont* címet viseli, és eszmefuttatásokat tartalmaz. A második könyv címe *Történetpolitikai írások*, tartalma meglehetősen vegyes. A harmadik könyv, *Mint vihar a levelet – Személyiség a történelemben* portrékat vázol fel, ezek szerepére reflektál. Ritoók Emma memoárjára szükséges itt utalnunk. A negyedik könyv címe *Jásziáda*, és annak számára, aki nem olvasta a kötetet, sem nehéz kikövetkeztetni, hogy Jászi Oszkár és környezete állnak a középpontjában. Az ötödik könyv megemlékezéseket, búcsúbeszédeket tartalmaz. A *Frontok – lövészárkok nélkül* két tanulmányt foglal magába, és talán ezek lehetnének e sorok írója szubjektív preferenciájának első helyén, ugyanis ezek tükrében a 20. századi magyar kultúrpolitika szintézisére nyílik betekintés. A hetedik könyv, a *Történet – de nem emlékezetpolitika* aktuális emlékezet- és kultúrpolitikai kérdéseket feszeget. Máskülönbén az egész kötetben végigvonuló jelenség, hogy a szerző explicit módon fogalmaz meg javaslatokat a nemzetpolitika számára, a múlt eseményeire reflektálva.

Ha Pritz esszéit olvassuk, nem árt előzetes ismeretekkel rendelkezni, a legtöbbet csak ennek tükrében lehet a maga mélységében értékelni. Például a *Trianon – a közel messziről* című esszében is egyszerre villan fel az esemény múltja és jelene. A franciaországi szellemi-politikai „hídfoállítás” kiépítésének elmaradásától – aminek kapcsán Ritoók Emmára utal a szerző, de lehet még mást is szóba hozni: Rudolf tragikus sorsú trónörökös, a fekete kolostorba került értelmiségieket és másokat; máskülönbén itt Jeszenszky Géza *Elveszett presztízs* című könyvével is önkéntelenül is párhuzamot vonok – eljutunk Kós Károly és Kánya Kálmán sorsvállalásáig. Ugyanitt kerül kihangsúlyozásra a szerzőnek az a gondolata, hogy a trianoni utódállamokban élő magyarság társnemzetként lehetne definiálva a többségi nemzetek által, ugyanakkor azzal ő maga is tisztában van, hogy ezek ezt nem fogják megtenni. *A magyarságkép európai tükrében* pedig akár több doktori tézis, egész enciklopédiasorozat összekötő tematikája lehetne, ugyanakkor egy, eredetileg a *Limes* folyóiratban megjelent cikkben szükséges nemcsak az információk szelekciója, hanem a gondolati struktúrák áttekinthetősége is: ez a szöveg, amelybe sokkal többet is bele lehetett volna foglalni, ha nem létezne a szintetizálás, tömörítés szükségessége, így is 12 alegységre tagozódik, és bármelyik alcím külön könyvet igényelhetne. Felvetésében a szerző, amivel tudományos vizsgálódást követel a magyar történelem nagy sorseseeményei kapcsán, nincs egyedül, ugyanakkor sajnos nem mondható el, hogy teljesen

nyitott kapukat döngetne a szaktanulmányok jelentős részének ideológiai determinizmusa miatt, amelyre egyre inkább érzékelhetően, túl a jobb- és baloldali nemzetszemlélet ellentétpárján, egyre jobban rá fog épülni a nyugati „divatos” történetírói trendek világa. Amivel máskülönben semmi baj nem lenne, ha az alaphelyzetre lehet alkalmazni, és nem az alaphelyzetet szükséges „megerősíteni”, olyan torz beállításban megvilágítani, hogy ez mindenképpen megfeleljen a szóban forgó ideológiai irányzat elveinek. A második világháborús magyar részvétel, ennek előzményei és következményei, politikatörténeti és ideológiai kerete is több tanulmánynak témája, melyek kapcsán lehet keresgélni a reflexiókat más történészpárosok vagy csoportok vitáira, de sokkal inkább érzékelhető az, hogy a szerző a források ismeretében saját véleményét igyekszik kialakítani. Ezt különösen érzékelem az Ignó Pállal vagy Edmund Veese Mayerrel kapcsolatos tanulmányokban.

Jelentős erősségnek érzem Pritz Pál esetében a jellemábrázolásokat, jobban mondva azt a módot, ahogyan az események és állásfoglalások tükrében egy-egy személyiség sorsát, belső vívódásait érzékelteti. Sok esetben ellentétes vagy párhuzamos sorsábrázolások kerülnek be egy-egy keretbe, mint *Áchim András és az öt megölő testvérek, akik közül Bajcsy-Zsilinszky Endre* a nemzet mártírjaként vonult be a magyar történelmi emlékezet panteonjába. De itt említhetjük meg a Gömbös Gyuláról és példaképéről, Benito Mussoliniról szóló írást is, inspiráló a Napóleon–Hitler-párhuzam is. Máskor egy-egy egyéniség kerül kidomborításra, mint Szekfű Gyula, aki *A száműzött Rákóczi* kapcsán egyszerre nyert hírnevet és sok ellenséget is (itt pedig a Mindszenty bíborosnak tulajdonított jellemről és ellenségekről szóló mondás is önkéntelenül az eszembe jut). Kiemelendő, hogy női portrékat és sorsokat is mesteri módon ábrázol a szerző, gondolok itt Ritoók Emma vagy Lesznai Anna karakterére. Máskor a forrás tükrében kerül kifejtésre egy-egy karakter, mint például ismételt Ritoók Emma, de Pamlényi Ervin vagy Ortutay Gyula esetében. E sorok szerzője pedig különösen értékeli Köpeczi Béla portréját. Talán egyszer megíródik az *Erdély története* főszerkesztőjének biográfiája. Addig is Pritz Pál e kötete elgondolkodtató, értékes olvasmány.

(Pritz Pál: *Történelem és nemzet*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2023, 351 o.)

Lakatos Artur

egyetemi adjunktus, Partium Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Románia